

Jerzy Osiński
Wydział Psychologii
Uniwersytet Warszawski

Recenzja dorobku naukowego dr Klaudii Modlińskiej w związku z wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Zainteresowania badawcze p. Klaudii Modlińskiej na przestrzeni zasadniczej części ścieżki jej naukowego rozwoju koncentrują się na problematyce adaptacji do nowego środowiska/reakcji na nowość (począwszy od pracy magisterskiej nt. „Wpływ handlingu na zachowania eksploracyjne u szczurów” - 2006, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, po dysertację doktorską zatytułowaną „Domestykacja jako czynnik zmian i różnicowania wzorców zachowania – badania na modelu szczurzym (*Rattus norvegicus*)” - 2014, Instytut Psychologii PAN, i dorobek po doktoracie włącznie). Od roku 2013 habilitantka zatrudniona jest w Instytucie Psychologii PAN, początkowo na stanowisku asystenta, a od roku 2014 do chwili obecnej na stanowisku adiunkta. Od roku 2019 dr Modlińska pełni w tej jednostce funkcję kierownika Laboratorium Psychologii Zwierząt.

Publikacje – ogólna charakterystyka

Na dorobek naukowy habilitantki po doktoracie składa się 6 prac wskazanych przez autorkę jako jednotematyczny cykl publikacji oraz 15 prac stanowiących dorobek towarzyszący. W dokumentacji przedłożonej przez habilitantkę znalazł się ponadto nie wykazany przez nią w ankiecie osiągnięć artykuł opublikowany w kwartalniku Kosmos. Tytuł ten nie figuruje w aktualnie obowiązującym ministerialnym wykazie punktowanych czasopism, ale nie widzę powodów, by tej publikacji nie uwzględniać, zważywszy, że w roku publikacji czasopismo znajdowało się na tzw. liście B oraz że jest to jedyna publikacja w języku polskim wykazana przez habilitantkę, do czego wrócę w dalszej części recenzji. Łącznie mamy więc 22 publikacje i nawet jeśli odrzucimy z tej liczby jedną pracę, która ukazała się w 2014 r. przyjmując, że de facto powstała przed doktoratem (obrona w

listopadzie 2014 r.), to wciąż pozostaje 21 prac opublikowanych na przestrzeni 6 lat, co daje bardzo dobrą średnią pow. 3 publikacji rocznie.

Dorobek publikacyjny habilitantki jest bardzo spójny tematycznie, ale nie jest przesadnie zawężony, co uważam za jedną z jego mocnych stron. Najliczniej reprezentowany wątek to reakcja na nowość, dotyczy go 11 prac, w tym 4 publikacje poświęcone neofobii pokarmowej. Na drugim miejscu plasuje się problematyka zabawy (4 publikacje), która nawiasem mówiąc na gruncie psychologii porównawczej wiązana jest z zachowaniami eksploracyjnymi, ponieważ w skali filogenetycznej obserwuje się korelację poziomu zabawy i zachowań eksploracyjnej, a poza tym poprzez obydwie formy zachowań zwierzęta zdobywają informacje nt. środowiska fizycznego i społecznego. W dalszej kolejności trzy publikacje dotyczą najogólniej rzecz ujmując szczura i dwie preferencji pokarmowych u człowieka. Klasyfikację zagadnień reprezentowanych w pracach dr Modlińskiej można zresztą przeprowadzić inaczej scalając powyższe pozornie rozłączne kategorie. Np. istotna część publikacji dotyczy porównania szczurów dzikich/pozyskanych w stanie dzikim i laboratoryjnych (w zakresie neofobii pokarmowej, reakcji na nowość, zabawy, budowy anatomicznej), które prowadzone są m.in. w kontekście procesu domestykacji. Tak więc wątki obecne w publikacjach habilitantki wzajemnie się przenikają i logicznie wiążą się ze sobą.

Charakterystyczną cechą dorobku publikacyjnego dr Modlińskiej jest przewaga prac empirycznych nad teoretyczno-przeglądowymi. Ta druga kategoria reprezentowana jest przez 5 publikacji, przy czym dwie to hasła opracowane do Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior (wydawnictwo Springer). Jeśli pominiemy hasła encyklopedyczne, to pozostaną tylko 3 publikacje teoretyczne, ale trzeba zaznaczyć, że wszystkie ukazały się w raczej cenionych źródłach. Cechą charakteryzującą dorobek habilitantki, na co już wcześniej zwracałem uwagę, jest również niewielka liczba publikacji w języku polskim, a ściślej rzecz biorąc jest tylko jedna taka publikacja (artykuł w Kosmosie). Nie mam wątpliwości, że międzynarodowy zasięg prac jest wartością, a publikowanie w czasopismach z listy JCR wiąże się z rygorystycznym procesem recenzowania a więc dowodzi wysokiej jakości pracy badawczej. Uważam jednak, że publikowanie od czasu do czasu w języku polskim byłoby miłym gestem wobec polskiego odbiorcy finansującego w końcu prowadzone przez nas badania. Moje doświadczenie w pracy nauczyciela akademickiego pokazuje, że często bardzo dobra znajomość języka angielskiego nie przekłada się na rozumienie tekstów naukowych. Ponadto publikowanie w języku polskim sprzyja popularyzacji polskiej terminologii naukowej. W przekonaniu tym utwierdza mnie fakt, że habilitantka posługuje się w

autoreferacie terminem „Water Morris Test”, a przecież w piśmiennictwie polskim funkcjonuje termin „labirynt wodny Morrisa”. Myślę, że również użycie terminu „test wodny Morrisa” byłoby dopuszczalne.

Naukowy oddźwięk publikacji dr Modlińskiej zdecydowanie jest zauważalny. Według bazy Scopus prace habilitantki do lutego 2020 r. były cytowane 167 razy, a H-index = 6. Wskaźniki te według bazy Google Scholar wynoszą odpowiednio 181 i 8. O rozpoznawalności habilitantki w środowisku badaczy świadczy również fakt, że trzy z wykazanych w dorobku publikacji powstały na zaproszenie m.in. redakcji czasopism z listy JCR.

Publikacje - dorobek towarzyszący

Na dorobek towarzyszący habilitantki składa się 16 pozycji, w tym jeden teoretyczno-przeglądowy rozdział w pracy zbiorowej (o zasięgu międzynarodowym, wydawnictwo Elsevier), wspomniane wcześniej dwa opracowania haseł encyklopedycznych oraz 13 artykułów w czasopismach naukowych. Dominującym tematem tych publikacji jest reakcja na nowość (8 tekstów, w tym 2 dotyczące neofobii pokarmowej) oraz zabawa (4 prace). Wszystkie artykuły mają charakter empiryczny, większość z nich (siedem) została opublikowana w czasopismach z listy JCR. Ogólnie ranga źródeł, w których habilitantka publikuje i merytoryczny poziom prac są mocną stroną jej dorobku towarzyszącego. Słabszą stroną dorobku dr Modlińskiej jest kwestia autorstwa. Wśród 16 prac znajduje się tylko jedna, której habilitantka jest jedynym autorem i jest to opracowanie hasła encyklopedycznego. W przypadku 3 publikacji (w tym kolejnego hasła do encyklopedii) dr Modlińska była pierwszym autorem. Jeśli zawężymy analizę do artykułów, to znajdziemy tylko jedną pracę, w której dr Modlińska jest pierwszym autorem (ale z oświadczenia autorów wynika, że ich wkład w powstanie pracy był równy) i jest to praca tematycznie odbiegająca od dominujących w dorobku habilitantki wątków, choć pozostaje w związku z jej planami badawczymi ujawnionymi w autoreferacie. Artykuł ten dotyczy związku między dietą a wybranymi zmiennymi (m.in. prenatalnym poziomem androgenów i zmiennymi demograficznymi) i stanowi przykład bardzo oryginalnego rozwiązania metodologicznego. W przypadku 7 artykułów dr Modlińska jest jednym z co najmniej 6 autorów, co może (ale nie musi) oznaczać, że jej wkład w powstanie tych publikacji był umiarkowanie duży.

Osiągnięcie naukowe

Na wskazane przez habilitantkę osiągnięcie składa się 6 artykułów w języku angielskim opublikowanych w czasopismach z listy JCR, w tym cztery artykuły empiryczne i dwa teoretyczno-przeglądowe. Wszystkie artykuły są wieloautorskie, we wszystkich dr Modlińska jest pierwszym autorem i co najważniejsze jest autorem koncepcji badań i hipotez lub pomysłodawcą planu artykułu w przypadku prac przeglądowych. Merytoryczną ocenę cyklu zacznę od publikacji empirycznych poświęconych neofobii pokarmowej, przedstawiających wyniki trzech badań. Moim zdaniem istnieją dwa podstawowe problemy przed jakimi staje w tym wypadku badacz. Pierwszym jest wypreparowanie zjawiska neofobii specyficznie odnoszącej się do pokarmu z szerszego kontekstu neofobii ogólnej. Dr Modlińska doskonale poradziła sobie z tym problemem oswajając szczury ze zmieloną karmą, która następnie w fazie testu mieszana była z substancjami zapachowymi. Drugi problem wiąże się z faktem, że neofobia pokarmowa może być operacjonalizowana na co najmniej dwa sposoby – jako odrzucanie nieznanego pokarmu, gdy tylko taki pokarm jest dostępny oraz jako preferowanie pokarmu znanego, gdy istnieje wybór między nim a pokarmem nieznanym. Udzielenie pełnej odpowiedzi na pytanie o czynniki determinujące neofobię pokarmową wymaga uwzględnienia obu jej przejawów. Również ten problem jest reprezentowany w pracach habilitantki, która uwzględniła obydwie sposoby pomiaru, chociaż w odrębnych badaniach, do czego wrócę później. Tak więc, wysoko oceniam metodologiczną jakość badań dr Modlińskiej. Badanie przeprowadzone w kolonii dzikich szczurów pokazuje zresztą nie tylko wysoką sprawność habilitantki jako badacza, ale również jej zaangażowanie w pracę naukową. Dwa pozostałe artykuły empiryczne dotyczą wpływu doświadczeń osobniczych (warunków hodowli) na zachowania eksploracyjne szczurów. W pracy poświęconej wpływowi środowiska fizycznego dr Modlińska zastosowała oryginalną manipulację zmiennością zachowując stały poziom złożoności środowiska. Również w badaniu dotyczącym doświadczeń społecznych habilitantka zastosowała oryginalne rozwiązanie tworząc grupę szczurów izolowanych od matki, ale nie od rodzeństwa oraz szczurów izolowanych od rodzeństwa, ale nie od matki. Wszystkie cztery prace są świadectwem nie tylko dobrego warsztatu badawczego, ale też kreatywności habilitantki.

Nie tylko wysoko oceniam wartość merytoryczną powyższych prac, ale też nie mam najmniejszego kłopotu ze wskazaniem na czym polega wkład dr Modlińskiej w rozwój dyscypliny. W mojej ocenie prace habilitantki przede wszystkim dostarczają wartościowych danych z punktu widzenia dyskusji nt. mechanizmów sterowania aktywnością eksploracyjną, uzupełniają stan wiedzy nt. zachowania dzikich szczurów w kontekście neofobii pokarmowej oraz pokazują, poprzez porównania szczurów laboratoryjnych ze szczurami dzikimi ponownie

udomowionymi (WWCPS), że szczur laboratoryjny wbrew obawom artykułowanym w literaturze problemu nie „zdegenerował się” i nadal stanowi wartościowy model doświadczalny.

Dwie publikacje teoretyczno-przeglądowe są bezsprzecznie wartościowe. Artykuł wszechstronnie opisujący szczura laboratoryjnego na pewno jest użyteczny z punktu widzenia badaczy i dydaktyków. Jego mankamentem jest to, że bardziej dotyczy obiektu niż przedmiotu badań habilitantki, ale i takie podejście można uzasadnić (o czym wspomniałem w ostatnim zdaniu poprzedniego akapitu). Publikacja poświęcona psychologicznym aspektom konsumpcji mięsa poza obszernym omówieniem problemu zawiera interesującą sugestię dotyczącą uwzględnienia neofobii w kontekście zmiany szkodliwych nawyków żywieniowych. Ponieważ jednak żadna z tych publikacji nie przedstawia nowego pomysłu teoretycznego, nie będę bardziej szczegółowo recenzował ich treści.

Naturalnie mam też kilka krytycznych komentarzy. Jak wcześniej sygnalizowałem habilitantka słusznie uwzględniła dwie sytuacje pomiaru neofobii pokarmowej, ale każdą z nich w odrębnym badaniu. Uważam, że konkluzje dotyczące porównania szczurów dzikich i laboratoryjnych byłyby bardziej pewne, gdyby obydwa pomiary zostały uwzględnione w ramach jednego schematu badawczego. Postulat ten oczywiście byłby łatwiejszy do zrealizowania w badaniu w warunkach laboratoryjnych. Podobne zastrzeżenie mam do wniosku, że „zwierzęta utrzymywane w podobnym środowisku, rozwijają podobny poziom neofobii, niezależnie od swojego pochodzenia”. Wykorzystany przez habilitantkę schemat badań nie wyklucza niestety, że podobny poziom neofobii rozwija się również u zwierząt utrzymywanych w różnych środowiskach.

Kolejna krytyczna uwaga również dotyczy kwestii środowiska. W badaniu przeprowadzonym w kolonii dzikich szczurów habilitantka przyjmuje, że zwierzęta te bytują w bardzo zmiennym środowisku i niski poziom neofobii pokarmowej należy z tym faktem wiązać (na gruncie przyjętego za literaturę założenia, że zmienność środowiska jest czynnikiem ewolucyjnie stabilizującym brak neofobii pokarmowej). Nie jestem przekonany do słuszności tego stanowiska, ponieważ wydaje mi się, że habitaty szczurów wędrownych zlokalizowane na terenie osad człowieka zawsze reprezentują bardzo zmienne środowisko, więc nie jest to specyficzna cecha badanej przez habilitantkę populacji. Czy rzeczywiście szczury zasiedlające niezmiennie środowisko wykazują wysoki poziom neofobii pokarmowej, czy jednak kluczowa jest presja wywierana przez człowieka (deratyzacja)? Mam wrażenie, że jednak nie uzyskujemy na to pytanie odpowiedzi. Sprawę komplikuje dodatkowo fakt, że w badaniu dzikich szczurów obiektywnie rejestrowano tylko fakt zabrania pożywienia z

karmnika, ale nie wiadomo, czy i kiedy dochodziło do konsumpcji (ponieważ niemożliwa była identyfikacja poszczególnych osobników, zabranie kolejnej porcji nie stanowi dowodu zjedzenia poprzedniej). Są to niestety typowe problemy wpisane w prowadzenie badań na zwierzętach w warunkach naturalnych. Wydaje mi się też, że w kontekście specyfiki neofobii pokarmowej na tle neofobii ogólnej, pozytywne mogłoby być wypróbowanie różnych sposobów na oznaczanie nowości pokarmu, nie tylko zapachem, np. poprzez wykorzystanie substancji zmieniającej smak, ale w możliwie najmniejszym stopniu wpływającej na zapach (być może ten warunek spełnia sól). Teoretycznie istnieje ryzyko, że silny bodziec zapachowy, jak cynamon, wywołuje efekty wykraczające poza specyfikę bodźców pokarmowych.

Publikacje habilitantki dotyczące reakcji na nowość zyskałyby, gdyby wyniki w większym stopniu były oceniane z perspektywy klasycznych teoretycznych modeli dotyczących mechanizmów sterowania aktywnością eksploracyjną. Np. Inglis (1983) posługując się pojęciem poziomu rozbieżności między oczekiwaną a otrzymywaną stymulacją oraz pojęciem efektywności asymilacji nowej stymulacji, przewiduje różnice w dynamice eksploracji w zależności od środowiska hodowli. Zwierzęta utrzymywane w środowisku ubogim bodźcowo będą wykazywały długi czas latencji reakcji eksploracyjnych oraz długi czas eksploracji, zwierzęta ze środowiska stymulującego przeciwnie – charakteryzować będą się krótkim czasem latencji i krótką eksploracją (różnica w latencji ma wynikać z pobudzenia emocjonalnego, różnica w czasie eksploracji ma wiązać się z efektywnością asymilacji będącą funkcją poziomu adaptacji w sensie poziomu stymulacji w środowisku hodowli). Model Inglisa wiąże się więc zupełnie bezpośrednio z przedmiotem badania habilitantki, w którym prowadzona jest manipulacja poziomem stymulacji oferowanym przez środowisko hodowli. Zastanawiam się też, dlaczego w każdym z dwóch badań dotyczących wpływu doświadczeń osobniczych na zachowanie w nowym środowisku zostały zastosowane inne wskaźniki - w jednym mierzono częstość wybranych form zachowania, w drugim czasy trwania wybranych przejawów aktywności. Nie znalazłem odpowiedzi na to pytanie w autoreferacie.

Co do samego autoreferatu, to odnoszę wrażenie, że zawarta w nim myśl przewodnia w większym stopniu wyraża aktualne zainteresowania habilitantki i jej plany badawcze, niż dotychczasowe dokonania. Osobiście położyłbym akcent na problematyce reakcji na nowość, traktując neofobię pokarmową jako jedno ze zjawisk wpisujących się w ten wątek. Być może wymagałoby to odrzucenia publikacji nt. psychologicznych aspektów spożywania mięsa, ale poprawiłoby spójność tematyczną cyklu.

Inne formy aktywności naukowej

Dr Modlińska potrafi pozyskiwać środki na badania w zewnętrznych procedurach konkursowych. Habilitantka jest kierownikiem aktualnie realizowanego projektu finansowanego przez NCN, ponadto była lub jest współautorem i głównym wykonawcą w trzech innych projektach (granty OPUS), a w jednym była głównym wykonawcą (również grant NCN). Dr Modlińska odbyła półroczny staż na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej w SGGW oraz miesięczny staż w ośrodku zagranicznym (Kanada). Habilitantka uczestniczyła w dwóch międzynarodowych warsztatach podnoszących jej kwalifikacje. Od 11 lat habilitantka współpracuje z zespołem badaczy z University of Lethbridge (Kanada). Dr Modlińska recenzowała artykuły naukowe (nie jest jasne ile) dla 11 czasopism międzynarodowych. W spektrum zainteresowania pięciu z tych tytułów znajduje się zagadnienie odżywiania, co sugeruje rozpoznawalność habilitantki w środowisku badaczy specjalizujących się w tej problematyce. Dr Modlińska wykazuje też znaczną aktywność konferencyjną. Po uzyskaniu stopnia doktora habilitantka uczestniczyła w 18 konferencjach, w tym w 15 międzynarodowych.

Dr Modlińska jest członkiem dwóch krajowych towarzystw naukowych (Polskiego Towarzystwa Etologicznego oraz Polskiego Towarzystwa Nauk o Zwierzętach Laboratoryjnych), w których nie pełni funkcji organizacyjnych. Habilitantka nie należy do żadnego towarzystwa międzynarodowego, co można uznać za nietypową sytuację, biorąc pod uwagę rozpoznawalność dr Modlińskiej w międzynarodowym środowisku badaczy i współpracę z ośrodkiem kanadyjskim.

Aktywność dydaktyczna i organizacyjna

W związku z charakterem podstawowego miejsca zatrudnienia dr Modlińskiej, którym jest instytut naukowy, aktywność dydaktyczna stanowi drugorzędny wątek działalności habilitantki. Obecnie dr Modlińska prowadzi autorskie zajęcia na Wydziale Psychologii UW poświęcone pomiarowi i analizie zachowania zwierząt. Wcześniej habilitantka opiekowała się pracami licencyjnymi w uczelni niepublicznej. Dr Modlińska angażuje się również w popularyzację nauki (m.in. Festiwal Nauki, zajęcia w Centrum Kopernik).

Lista osiągnięć organizacyjnych habilitantki jest długa, od współorganizowania konferencji po promocję osiągnięć naukowych w Instytucie Psychologii PAN. W ramach działalności organizacyjnej dr Modlińska pełni także funkcje kierownicze: jest przewodniczącą Komisji Stypendialnej oraz Zespołu ds. Dobrostanu Zwierząt

Doświadczalnych w Instytucie Psychologii PAN. Aktywność organizacyjna habilitantki wykracza jednak poza miejsce zatrudnienia. Dr Modlińska jest ekspertem MNiSW ds. dobrostanu zwierząt doświadczalnych oraz członkiem I LKE ds. Doświadczeń na Zwierzętach.

Podsumowanie

Dr Klaudia Modlińska przedstawiła dobry ilościowo i jakościowo dorobek, na który składają się publikacje o zasięgu międzynarodowym, w większości są to artykuły opublikowane w czasopiśmie z listy JCR. Wysoko oceniam kreatywność habilitantki, wartość uzyskiwanych przez nią wyników, poziom metodologiczny badań oraz kompetencje w zakresie pisania tekstów naukowych. W mojej ocenie prace dr Modlińskiej stanowią istotny wkład w rozwój dyscypliny, ponieważ dostarczają danych interesujących z punktu widzenia dyskusji nt. mechanizmów sterowania aktywnością eksploracyjną, uzupełniają stan wiedzy nt. zachowania dzikich szczurów w kontekście neofobii pokarmowej oraz dostarczają uzasadnienia dla wykorzystywania szczura laboratoryjnego jako modelu doświadczalnego. W mojej ocenie spójność cyklu publikacyjnego byłaby bardziej czytelna przy akcentach położonych bardziej na zagadnieniu reakcji na nowość, niż neofobii pokarmowej. Uważam też, że duży potencjał mają plany habilitantki dotyczące uwzględnienia wpływu neofobii (zarówno ogólnej jak i pokarmowej) na jakość diety. Poza pracą stricte naukową dr Modlińska prowadzi działalność dydaktyczną, popularyzatorską i aktywnie działa na rzecz środowiska naukowego.

Konkluzja ostateczna

Uważam, że osiągnięcie naukowe dr Klaudii Modlińskiej oraz cały jej dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny odpowiada warunkom określonym w Ustawie z dnia 14.03.2003 (z późniejszymi zmianami) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1.09.2011. Popieram zatem wniosek dr Modlińskiej o nadanie jej stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie psychologia.

